

tásával kapcsolatos egyezkedési hajlandóságok megerősödése, a tartományi autonómiák visszaállítása ígéretével. A Szerző említi, hogy 1860—61—62-ben Klapka a függetlenségi háború kilátásainak elenyészését látta az országgyűlés egyezkedési szándékában, de titokban igenelte azt, Erdély uniójának érvényesítését remélve. De nem említi, hogy 1863-ban Cuza figyelmét nem kerühte el a Magyarország részvétele nélkül működött csonka birodalmi tanácsban az először és utoljára Ferenc József által mesterségesen létrehívott román többségű nagyszabású országgyűlés küldött-ségének részvétele Bécsben a tanácskozásokon. Az sem, hogy az erdélyi országgyűlés (román) követelt a bécsi birodalmi tanács 1863. október 23-án ünnepélyesen fogadta. Feltehető tehát, hogy 1863—64-ben Cuza a Habsburgoktól az erdélyi románok helyzetének javítását tapasztalta, míg a magyaroktól csak teljesíthetetlen ígéreteket várhatott. Ez indoka lehetett elzárkózásának, hiszen realpolitikus volt. Az 1865/66. év, Klapkának a poroszországi Seherr Thosz-szal

együtt realizált, de sikertelen kalandja, a román kapcsolataik teljes megromlása jegyében, teljesen a porosz támogatásra szűkül. 1865-ben Seherr Thosz elkövette azt az ostobaságot is, hogy Cuzától valamiféle lovasias elégtételt követelt, mert 1864-ben őt kiutasították Romániából. Erre a mozzanatra a tanulmány hívja fel a figyelmet.

Az olvasmányosságot fokozza az igen nagy számú személyes hagyatéki jellegű forrás (levelezés, naplók, feljegyzések) felhasználása és megszólaltatása, a tárgyalások, személyes kapcsolatok rekonstruktív leírására való törekvés, a történelmi szituációk szinte közelfényképezés jellegű felidézése, a történész egészséges személytelenségével. A körülmények és történések részletes rajzával a Szerző az olvasóra bízva a tanulságot, de ugyanakkor soktényezős gondolkodásra és soktényezős megoldások végiggondolására ösztönöz. Mindezzel a mai történetírásunk korszerű módszereit alkalmazza.

Tóth Ede

KÉT HELYTÖRTÉNETI KIADVÁNYRÓL

CSIFFÁRY GERGELY

Életutak — életsorsok

CSIFFÁRY GERGELY

Akiket visszavártak

(Eger, 1985.)

Figyelemre méltó kezdeményezések eredményeivel gazdagította a magyar antifasiszta mozgalom és felszabadulásunk történetének irodalmát a Heves megyei Levéltár. Ez év elején Életutak — életsorsok címmel gűjteményt jelentetett meg, amely 96 olyan, születésével, tevékenységével illetve hősi halálával Heves megyéhez kötődő személy életútját mutatja be, akik itthon, vagy külföldön részesek voltak az antifasiszta fegyveres küzdelmeknek. Kilencen a spanyol nép szabadságharcában tűntek ki. Huszonnégyen hadifoglyokból lettek antifasiszták, majd szovjet partizánok, a szovjet hadseregben frontpropagandisták, néhányan ejtőernyősként kerültek bevetésre Kárpát-Ukrajna, Észak-Erdély, Szlovákia, il-

letve Észak-Magyarország területén. Mások a francia, jugoszláv, szlovák partizánok soraiban küzdöttek a népek szabadságáért, egy Heves megyei pedig a prágai felkelők oldalán vett részt a fasiszták elleni fegyveres harc utolsó óráiban. Ketten a görög partizánháború súlyos megpróbáltatásait élték át, majd évek múlva nálunk találtak új hazát és Heves megyében új otthonot. Többen a hazai ellenállás fegyveres harcaiban edződtek meg, a MOKAN csoport, a Budai Önkéntes Ezred és más harc csoportok tagjaiként, néhányan a szovjet hadseregben szolgáltak. Megtalálhatók a megyeiek a 2. Ukrán Front alárendeltségében működő vasút- és híradóépítő, vasútbiztosító alakulatokban is és nem kevesen

lettek az új magyar hadsereg 1. és 6. hadosztályának önkéntes katonái. A 96 személy között szerepel Szőnyi Márton szovjet ejtőernyős partizán és csoportparancsnok, aki 12 társával 1944. augusztus 8-án Heves megye területén ért földet és itt halt hősi halált; dr. Bodó Jenő, a jugoszláv partizánháború honvéd-partizán zászlóaljának parancsnoka; Győrbíró Ferenc egyike annak a 14 antifasiszta magyar tisztnek, aki Dálnoki Miklós Béla átállásra felszólító parancsával átment az arcvonalon és el is jutott az V. magyar hadtest parancsnokságára, ott azonban a nyilasok elfogták; Valasek József illegális kommunista, aki a Nógrádi-egység partizánjaként halt hősi halált 1944. december 28-án az arbronsospusztai összecsapáskor és sorolhatnánk még a neveket, életsorsokat, melyek messze túlnőttek egy megye határain. Az életutak bemutatása mellett — három kivétellel — az olvasó fényképről is megismerheti a gyűjtemény szereplőit.

Április 4-re, felszabadulásunk 40. évfordulójára újabb kötet látott napvilágot Egerben: összeállítás a megye területén hősi halált halt szovjet katonákról. A bevezetőben Barta Alajos, az MSZMP Heves megyei Bizottságának első titkára írja: „Nem szokványos könyvet tart kezében az Olvasó. Belelapozva csak nevek sorait látja, feszes rendben, egymás után. Neveket, amelyek így csokorba kötve oly sokat mondanak nekünk, a 40 éve szabad hazában élőknek. Ezek a nevek ugyanis katonahősöket, harcoss életeket, korai halálokat takarnak, olyan embereket, akik a legrágábbat, az életüket adták megyénk felszabadításáért.”

A Magyarország felszabadításáért folyó hadműveletekben 140 000 szovjet ember áldozta életét. Közülük közel *öt ezren* az akkori Heves megye területén 1944. október 17—december 24. között vívott elkeseredett harcokban haltak hősi halált. Ezek felkutatását tűzte célul a Heves megyei Levéltár.

Mindkét kötet anyagának gyűjtéséért, összeállításáért és kiadásra előkészítéséért Csiffáry Gergelyt, a Heves megyei Levéltár munkatársát illeti elsődlegesen az elismerés és a dicséret. Fáradhatatlanul, másokat is lelkesítve és bevonva végezte el ezt a nem könnyű munkát, mert tudta, hogy szükség van a haladói és forradalmi életsorsok bemutatására és szent kötelesség a szovjet hősök pontosabb megismerése, nem utolsósorban azért is, mert „nagyon sok olyan hozzátartozó él, aki nem tudja, hol van ma Magyarországon apja, testvére, fia sírja,

s ezért évtizedekkel a pusztító háború után is fáradhatatlanul keresik, kerestetik szeretteiket.”

A kutatás elindításához alapul szolgált néhány névsor, hősökre vonatkozó anyag, újságcikk és a téma egyetlen magyar kiadványa, az 1981-ben megjelent Hősök című kötet, melyet a szovjet és a magyar hadtörténészek állítottak össze a magyarországi harcokban a Szovjetunió Hőse címet kapott szovjet katonákról. A kutatás során összeírták a megye területén lévő szovjet emlékműveket, leírták róluk a neveket, egyeztetették a rendelkezésre álló névsorokkal, névsortörésekkel, pontosították, kiegészítették azokat, összevetették más dokumentumokkal. A sok utánjárást, türelmet igénylő munka eredményeként feltárták, hogy a megye területén 89 település felszabadítása során 4914 szovjet katona halt hősi halált, 1495 személyre vonatkozóan adatok, ebből 487-ről részletes személyi adatok váltak ismertté. A hősi halált halt szovjet emberek közül 11 nő volt. Csiffáry Gergely a 487 személyre vonatkozó adatok alapján reprezentatív statisztikai kimutatásokat is készített, melyek igen figyelemreméltóak és talán országos érdekvényű következtetésekhez is támpontul szolgálhatnak.

A Magyarország területén folyó hadműveletekben tanúsított kiemelkedő helytállásukért a Szovjetunió Hőse kitüntetésben részesült katonák közül — Csiffáry Gergely kutatásai szerint — *négy* a Heves megyei harcok során halt hősi halált. A. P. Visenyevszkij alhadnagy Andornaktályánál (eltetve Egerben), B. V. Zsigulenko gárdafőhadnagy Hatvannál (eltetve Hatvanban), P. D. Kozinyec szakaszvezető Tarnaszentmiklósnál (eltetve név nélkül [!] ugyanitt), Tyerentyev géppuskás pedig a Kiskörénél vívott harcokban tűnt ki személyes bátorságával (ez utóbbi Csiffáry feltételezése szerint Kiskörén van eltetve úgyszintén név nélkül).

A kötetben a gyűjtőmunka egyik eredményéről, a megye területén található szovjet emlékművekről és sírokról térkép-vázlat ad áttekintést. E szerint a megyében 71 településen található szovjet emlékmű és sírhely. Tíz helyen van emlékmű, 53 helyen emlékmű katonasírokkal, és 11 településen szovjet katonasír, emlékmű nélkül. A kiadványban pontos kimutatás tájékoztatja az olvasót a megye egy-egy településének felszabadítási időpontjáról, az eltérő dátumok keletkezésének okairól; az egyes települések felszabadításáért elesett szovjet katonák számáról, esetleges átemettejük helyéről stb.

A kutatás során azt is megállapított-

ták, hogy a megye területén található 164 román és 4 angol katona sírja is.

Az Akiket visszavártak... című kiadvány rendkívül értékes munka. Tudatilag-érzelmileg hasonló felmérések országos kiterjesztésére és elvégzésére ösztönöz. Csiffáry találóan idézi Robert Rozsgyesztvenszkij Rekvium című versének néhány sorát:

... Idézzük most keseregve számláljuk,
sorra
a hült neveket.
Nem a holtak
kell ez a szemle —
de, ki élsz:
Teneked!"

Godó Ágnes

OSZVOBOGYITYELNAJA MISSZIJA SZOVJETSZKIH VOORUZEENNÜH SZIL V EVROPE VO VTOROJ MIROVOJ VOJNE

(Voennoje Izdatyelsztvo, Moszkva, 1985. 639 o.)

A II. világháború idején a Szovjetunió döntő szerepet játszott a fasiszta Németország, majd az imperialista Japán szétzúzásában. A Vörös Hadsereg nemcsak hazája szabadságát és függetlenségét védte meg, hanem harcai során felbecsülhetetlen támogatást nyújtott más országok népeinek nemzeti és szociális felszabadításukért vívott küzdelmeihez.

A szovjet hadseregnek ez a tevékenysége egyenesen és törvényszerűen következett a Szovjetunió Kommunista Pártjának és kormányának mindvégig a proletár internacionalizmus alapján álló kül- és belpolitikájából, amely sohasem választotta el a szovjet állam sorsát Európa és a világ más országainak sorsától. Ez a legvilágosabban a II. világháború idején jelentkezett. 1941. július 3-i rádióbeszédében Sztálin, a Szovjetunió Állami Honvédelmi Bizottságának elnöke azt mondta: „A fasiszta elnyomók ellen folyó össznépi honvédő háború célja nemcsak a hazánkat fenyegető veszély megszüntetése, hanem segítségnyújtás a fasizmus igája alatt nyögő valamennyi európai népnek.”

Ez a segítség mindenekelőtt abban állt, hogy a szovjet nép és hadsereg a szovjet—német arcvonal csatáiban felőrölte a Wehrmacht erejét. Az ellenség itt szenvedte el a legnagyobb veszteségeket élő erőiben és haditechnikában. A német haderő személyi vesztesége a keleti fronton négyszer nagyobb mint a nyugat-európai és a földközi-tengeri hadszíntereken együttvéve, ez a különbség az elesettek és sebesültek számát tekintve hatszoros volt. Itt semmisült meg az ellenség haditechnikájának döntő része: a harckocsik és rohamlövegek 75%-a, repülőgépek több mint 75%-a és a tüzéségi lövegek 74%-a.

A Szovjetunió harca megerősítette Európa népeinek hitét a fasiszta iga alóli felszabadulásban és kedvező körülményeket teremtett az antifasiszta felszabadító háborúk kifejlődéséhez. A Vörös Hadsereg győzelmeinek hatására a megszállt Európában folyó fegyveres felszabadító mozgalmak mind tömegesebbek és hatásosabbak lettek. A keleti hadszíntéren elszenvedett veszteségek arra kényszerítették a hitleri hadvezetést, hogy csapatainak egy részét fokozatosan kivonja a megszállt európai országokból. Így 1941—1944. között 212 hadosztályt dobtak át Nyugat-Európából a keleti frontra, ami igen kedvező feltételeket teremtett a partraszálló angol—amerikai haderők számára.

1944 márciusától, amikor a szovjet csapatok elérték államuk határát, a Vörös Hadsereg felszabadító küldetése már a szabadságukért küzdő népek harcának közvetlen segítségével is megnyilvánulhatott. Ezt az SZKP állandó ideológiai munkája készítette elő, amely a harcosokat és az egész szovjet népet a proletár internacionalizmus szellemében más népeknek, valamint hagyományaiknak és szokásaiknak tiszteletére nevelte. Ami a német néphez és más ellenséges országok lakosaihoz való viszonyt illeti, a párt felhívta a katonák figyelmét: ne engedjék magukat a vak gyűlöletől vezetetténi, tegyenek különbséget ezen országok háborút kirobbantó vezető körei és a dolgozók közt, akik jórészt szintén az előbbieket áldozatai.

A reakciós burzsoá történetírás azt az állítást terjeszti, mintha nem felszabadítóként, hanem népeinek akarata ellenére lépett volna a Vörös Hadsereg az európai országok földjére. A kötetben publikált dokumentumok tanúsítják, hogy a szovjet hadsereg aláírt kormányközi